

Klára Fischleínová

Osudy ve stínu šoa

p3k

Věra Štinglová (Arnsteinová)

Věra Vrbová (Fischerová)

Dita Krausová (Polachová)

Klára Fischleinová

Osudy ve stínu šoa

Nakladatelství P3K
Praha 2014

Tuto knížku chci ze srdce a s poděkováním věnovat všem statečným, kteří nesklópili hlavu, ani když je život fackoval, své rodině a také dědečkovi Jiřímu, mému nadšenému čtenáři, který se vydání knížky nedožil. Velmi děkuji Kateřině Dejmalové za pečlivou redakci textu, Nakladatelství P3K za to, že dalo mé snaze hmotnou podobu, a Matejovi Mináčovi za povzbudivá slova. — Klára Fischleinová

© Klára Fischleinová, 2014

© Nakladatelství P3K, 2014

ISBN 978-80-87343-34-0 (tištěná)

ISBN 978-80-87343-35-7 (eKniha – pdf)

ISBN 978-80-87343-36-4 (eKniha – epub)

ISBN 978-80-87343-37-1 (eKniha – mobi)

Drásavé príbehy z lodžského a terezínskeho geta behom II. svetovej vojny a nové začiatky v Izraeli. Kniha pamätníkov a ich vzrušujúcich osudov sa akoby venovala ľudskej apokalypse, v ktorej nakoniec víťazí nový život, ktorý sa objaví ako bájnny vták Phoenix oživlý z popola.

Často dostávam otázku, načo si pripomínať tie dávne histórie, má to všetko ešte zmysel, vieme sa nejako poučiť zo znalosti dejín? Môže to ovplyvniť nás samých? Ja si osobne myslím, že rozhodne áno. Skutočné dejinné príbehy majú silu nás nesmierne vzrušovať, pretože, to čo napíše sám život, žiaden scenárista, i ten najlepší, by nedokázal vymyslieť lepšie.

Peripetie dramatických príbehov prežívame na vlastnej koži a rozmyšľame, čo by sme my sami urobili na mieste hrdinov príbehov z knihy. Akoby s nami viedli dialóg a na nás, čitateľov, sa „nalepí“ porozumenie dôb dávno minulých a sami pre seba v nich hľadáme ponaučenie, kľúč pre náš vlastný život. Preto príbehy Kláry Fischleinovej a jej pamätníkov sú tak dôležité, lebo majú túto magickú moc.

Klára tieto „diamanty“ vytrháva v poslednej chvíli z moci večného zabudnutia, kam by sa za chvíľu mohli dostať, a predstavuje ich takto širokej čitateľskej obci. Verím, že aj vás trblietavý jas z týchto diamantov zasiahne a prežijete s knižkou vzrušujúce chvíle.

Matej Mináč

Mami, přežijeme to?

— VĚRA ŠTINGLOVÁ (ARNSTEINOVÁ)

Tebdy náctiletá Věra Arnsteinová přežila několik let v polském ghettu Lodž, které ubíjelo vězně citelně horšími podmínkami než český Terezín. Porazila trýznivý hlad, život obrožující infekce a nekončící strach. Odjela jako dítě a vrátila se do zdeformovaného světa jako dospělá. Při našem setkání řekla: „Použijte details, které jsou typické jen pro mě, protože takové to ‚Přijeli jsme... Odjeli jsme...‘ už nikoho nezajímá.“

•••

Svůj příběh před lety vyprávěla svým dětem, dceři Aleně a synu Pavlovi, který později natočil o polské Lodži dokument, zobrazující čtvrt bývalého ghetta. Ghetto vzniklo za války v místě zlodějské čtvrti a dokument ukazuje místo tak, jak vypadá dnes – je opět sídlem kriminálních živlů a sociálních případů.

Věra Štinglová, rozená Arnsteinová, o období šoa nemluví ráda. „Vždycky mě to rozcílí,“ vysvětluje. O to víc si vážím jejího svědectví. Setkání s touto drobnou paní, která vůbec nevypadá na svůj věk, mne nabíjí.

Nejdříve si jen tak povídáme – o Věřině životě, rodině... Dozvídám se, že vystudovala filmovou fakultu a pracovala jako kameramanka čtyřicet let v televizi ve vysílání pro děti a mládež. Po válce si vzala nežidovského manžela, s nímž se po dvaceti letech rozvedla.

Mají spolu dvě děti a dnes se rodina rozrostla o čtyři vnoučata a jedno pravnouče. Věra si po rozvodu našla muže, s nímž sice nikdy nebydlela pod jednou střechou, ale partnery byli dlouhých dvacet let. „Je zajímavé, že manžel se mě nikdy na nic neptal, pro něj jsem byla prostě holka z koncentráku. Ale můj druh, ten chtěl vědět každý detail,“ vypráví Věra.

NAROZENÁ MEZI VÁLKAMI

Věra Arnsteinová se narodila v roce 1928 do tříčlenné rodiny. Její sestra je starší pouze o rok a půl. Věra rok svého narození zasazuje doprostřed mezi dvě světové války. Je to přesně deset let od konce první války a jedenáct let před březnovou nacistickou okupací i záříjovým napadením Polska, tedy začátkem druhé světové války.

„Byla jsem ještě dítě, takže politika šla před válkou mimo mě. Antisemitismus jsem pocítila až ve chvíli, když jsem nesměla chodit do školy, a pak když jsme nosili hvězdy. Do té doby ne,“ popisuje Věra.

Přesto jednu nepříjemnou vzpomínku ze školy má. „Posadím svoji dceru na jedno odpoledne k tobě do lavice, protože vy Židi umíte všichni německy, tak ať se od tebe nakazí,“ řekla malé Věře paní učitelka. Dívky se to samozřejmě dotklo, protože už předtím slýchala, že Židi „tady němčej“.

Věra německy opravdu uměla proto, že se jazyk učila ve škole i doma, a také proto, že její teta z Mariánských Lázní nemluvila česky. Umět německy bylo v době Věřina dětství celkem běžné, ale nebylo samozřejmě žádným pravidlem, že by všichni českoslovenští Židé uměli plynne německy.

Zlomový okamžik nastal 15. března 1939, kdy Věra viděla oba své rodiče, Vilmu a Josefa Arnsteinovi, plakat u rádia. Právě hlásili, že německá vojska překročila hranice Československa. „Tehdy mě to hodně zarazilo a nevěděla jsem, co se děje. Nikdy předtím jsem rodiče plakat neviděla, mrazilo mě z toho,“ vzpomíná.

Po německé okupaci začala jedenáctiletá Věra podstatně více pocítovat protizidovské nálady společnosti. Musela opustit školu a učit se v ilegálních kroužcích provozovaných v soukromých bytech. Tam se pohybovala jen mezi židovskými dětmi, na což nebyla zvyklá. Ve škole měla jen jednu židovskou kamarádku (přátelí se dodnes, přestože žije v Torontu). Pořád ale ještě vnímala houstnoucí atmosféru kolem jako něco, co mají rodiče pod kontrolou, něco, na co jejich síly stačí.

PŘÍZPŮSOBOVÁNÍ JAKO PUD SEBEZÁCHOVY

Vycházely stále další a další protizidovské příkazy. Židé nesměli do kin a divadel, jejich děti si nesměly hrát v parcích. Celé rodiny musely uvolňovat své byty a stěhovat se společně s jinými, cizími rodinami do lokalit určených Němcům...

I Věřina rodina musela opustit svůj pětipokojový byt u Strossmayerova náměstí. Novou domovskou adresou se stala Italská ulice. „Přízpůsobovali jsme se a bydleli ve smutném provizoriu, ale pořád

„Někdy v srpnu 1944 jsme dostali předvolání do transportu na další den. Tentokrát bez zavazadel, jen s jedním příručním. Tak maminka sbalila aspoň zbyteček zásob jídla z Prahy, kde už zbyl jen malý sáček s kakaem. Předtím totiž chytila zápal plic a pohrudnice a málem zemřela. Tehdy jsme vyndali z těch železných zásob krabičku špaget z domova a denně jsme jí jich asi šestnáct vařili, aby se postavila na nohy. A vážně to pomohlo. Z Lodže jsme tedy odjížděli s pytlíčkem kakaa, nějakým svetrem a pár dalšími věcmi v povoleném příručním zavazadle. Na konci cesty nás čekala Osvětim-Birkenau,“ popisuje Věra.

Když opouštěli lodžské ghetto, brali ho jako domov. Sice krutý a provizorní, ale přece jen tu žili pohromadě jako rodina. „Je pravda, že tatínek tam zeslábl. Byl celý oteklý, vyhublý a měl na sobě vředy, ale Lodž pro nás tehdy byla domovem. Když jsme přijeli do Birkenau, byli jsme jako ochrnutí. To, co jsme viděli tím malým zamřížovaným okénkem dobytčáku, ve kterém jsme jeli, bylo neuvěřitelné!“

Okénko je vysoko, takže se z něj ven dívají hlavně muži. Mezi nimi i Věřin tatínek. V jednu chvíli viditelně ztuhne. Když si Věra po chvíli vymáhá, aby ji zvedli a mohla se taky podívat ven, nevěří vlastním očím.

„Viděla jsem nekonečné lágry a všude ostnaté dráty nabitě elektrickým proudem. To jsem poznala podle těch bílých keramických vlašoviček. V jednom z lágrů jsem si všimla uniformovaných Němců se psy a podivných bytostí s oholenými hlavami. Na sobě měly místo oblečení roztrhané cáry. V jiných lágrech ležly ženám z vytaháných šatů ven prsa a ještě dál byli všichni v pruhovaných mundúrech. Tatínek, aby mě uklidnil, říkal, že určitě pojedeme dál, že tady vystupovat nebudeme. Jenže vzápětí vlak zastavil a byli jsme tam, mezi nimi.“

Němci v doprovodu psů je vyháněli z vlaku hlasitým řevem. Rozdělili ženy a muže zvlášť. Kápové, výše postavení vězňové v uniformách a s čepicemi, je rychle rovnali do řad.

„Tehdy k nám se sestrou přiskočil tatínek, dal nám každé deset říšských marek, které měl z Prahy, a řekl: ‚Děti, držte se!‘ Pak zmizel a už jsme ho nikdy neviděli. Maminka už držela v ruce kakao, dala

nám ho do pusy a já jsem si do toho kakaa strčila ve spěchu ještě hodinky, abych je zachránila,“ vzpomíná Věra.

Následná selekce proběhla v rychlosti a zmatku. Jedna z vězeňkyň, které pomáhaly u transportů, byla ze Slovenska, a když slyšela ve vši té polštině češtinu, přimotala se nenápadně k Věře a její sestře a v rychlosti jim dala spásné pokyny: „Neříkejte, že je vám méně než šestnáct!“ Paní Arnsteinové špitla: „Neříkejte, že je vám víc než čtyřicet!“ Jiná z vězeňkyň jim poradila, aby nepřiznávaly, že jsou rodina. Pak v mžiku zmizela.

„Týhle instrukce a následně náhody nám pomohly, že jsme všechny tři prošly selekcí a dostaly se na správnou stranu,“ uznává Věra. Po první selekci ale následuje druhá. Když Věra viděla, že možná bude muset odpovídat na otázky, zděsila se, protože měla v ústech stále ještě kakao a hodinky. Vtom je ale hnali na dezinfekci. To nakonec pomohlo paní Arnsteinové. „Sestra měla na ruce stříbrný prstýnek, který dostala ve škole od kamarádek. Zatímco sestře se kápoové snažili dost surově sundat ten prstýnek, který měla na sobě celou dobu v Lodži, maminku postavili do skupinky asi deseti starších vychrtlých žen, které samozřejmě šly pak rovnou do plynu. Jenže když maminka viděla tu situaci, přiskočila, přestože skupinku hlídal ozbrojený Němec, a pomohla sestře prstýnek sundat. Otočila se a chtěla se poslušně vrátit, jenže ty ženy už byly pryč. To mamince zachránilo život, a tak mohla zůstat s námi.“

Ve stejnou dobu přijelo abnormální množství transportů, Němci proto nestihli „lodžské“ tetovat. Věra ani její sestra tedy následně nemusely mít celý život na těle neustálou připomínku teroru, kterým v mládí prošly.

Na palandách⁴ v barácích, do nichž Němci nové vězně přivedli, spal doslova jeden člověk na druhém. Věra se rychle naučila, že z ukořistěného místa nemůže vylézt, protože by se pak už neměla kam vrátit, její místo by ve vteřině zmizelo. Není divu, v jednom baráku tu spalo okolo tisícovky vězeňkyň.

4 Palandy měly tři patra. V každém z nich spalo přibližně 16 vězňů. Šířka palandy byla asi 1,5 metru.

„Opakovaně jsem se maminky ptala, jestli to přežijeme, i když mi bylo jasné, že to neví. Ona vždycky řekla, že určitě ano. Tak jsem si vytvořila svoji teorii, ve které bylo každé přežití dalšího dne vítězství. Probudila jsem se a řekla si: ‚Zase jsem vyhrála!‘ V tu chvíli jsem ale pořád byla v pekle.“

Pro všechny byly obzvlášť náročné několikahodinové apely. Každou chvíli se stalo, že někdo vyčerpáním omdlel. Jakmile si toho nacisté všimli, vyřadili ho. Takový člověk pak už neměl mnoho šancí na přežití. Při jednom srpnovém apelu omdlela i mladičká Věra.

Slunce pálo na její tělo bylo po letech v Lodži, transportu a následných dnech v Birkenau na pokraji sil. Jediné, co ji mohlo probrat, bylo doslova pár facek. Matka tedy pohotově přiskočila a dceru zfacovala. Věra se zvedla na nohy a vynaložila veškerou energii na to, aby před dozorem skryla vyčerpání. Povedlo se, opět přežila.

LIDSKÁ DŮSTOJNOST JAKO UTOPIE

Necelý měsíc v Birkenau Věra popisuje jako nejhorší peklo: „Zatímco dny v Lodži mi splývají, z Birkenau si pamatuju snad každou hodinu! Ztratili jsme tam veškerou lidskou důstojnost. Polední jídlo jsme dostávali na apelu. Stáli jsme seřazení po pěti a každá pětice dostala jeden lavorek s polévkou. Když jsme si jeden po druhém lokali polévky, ostatní spoluvězni počítali tři hlty. Pak se musela nádoba s polévkou poslat dál. Ohryzky na krku jsme měli už tak zřetelné, že bylo každé polknutí vidět. Oholili nás, na sobě jsme měli jen hadry, nic jsme už nevlastnili...“

Na záchod vodili vězně (celý barák najednou) dvakrát denně – po probuzení a před spaním. Latríny pro všech zhruba 30 baráků v lágru byly v jedné budově. Chodilo se sem po skupinách. Potřebu musel každý vykonat prakticky v běhu a přede všemi ostatními. Toaletní papír byl luxusem, který nacisté svým vězňům nedopřávali. Zkrátka neexistoval. Mytí probíhalo nanejvýš jednou týdně ve sprchách či u žlabu.

Vězni už ztratili i zbytky základní lidské důstojnosti. Nosili oblečení, pod nímž neměli prádlo a které bylo brzy špinavé, obnošené a děravé. Na jiné nebo novější ale nebyl nárok. Nevlastnili už ani

lžíci na jídlo, které představuje poslední a jedinou naději na přežití. Měli už „jen“ svůj život.

Při některých selekcích museli stát vězni před svými trýzniteli nazí. Věra se utěšovala tím, že má ještě poměrně dětskou postavu. Litovala ale ženy kolem sebe, pro které byla nahota obrovským pokořením. Zmiňuje, jak strašně se musela cítit její matka, když potupně stála před svými dcerami nahá.

„Při jedné selekci stála před námi pětičlenná maďarská skupina. Jedna z těch žen byla zavřená čerstvě. Krátce předtím porodila, takže měla prsa nalitá mlékem. Němci si toho všimli, jeden vyndal inkoustovou tužku, plivnul jí na hrudník a napsal na něj ‚schande‘, což česky znamená hanba. Pak po sobě stříkali jejím mlékem a strašně se tím bavili. Dokonce až tak, že nás a další pětistup bez prohlížení poslali dál,“ líčí Věra.

I CHODÍCÍ MRTVOLY PRACOVALY

Ke konci války už Němci na práci potřebovali kdekoho, jejich muži byli na frontě. Každá sebemenší lidská síla se jim hodila. Proto byla pro práci vybrána Osvětim a další tábory plné vězňů, kteří podle Věřiných slov vypadali jako mrtvoly. Jen s tím rozdílem, že se ještě pohybovali.

Tak byla na práci poslána i Věra s maminkou a sestrou. Konečně opustily Birkenau. Vlak jel tři dny, vězňové měli ale jídlo jen na jeden den. Nemilosrdně je trýznil bolestivý hlad.

„Tehdy totiž byly koleje už všude možné rozbombardované, udržovat i jednu kolej bylo pro Němce náročné. Přednost měly vlaky směřující na frontu, pak ty s raněnými vojáky, následně zásobovací vlaky, pak ty normální a až nakonec naše transporty. Průběh byl takový, jak se všude popisuje. Jeden kýbl na výkaly, ten smrděl a přetékal, jeden kýbl na vodu, ta za chvíli zmizela a venku horko, protože byl srpen,“ vysvětluje Věra.

Po trojnásobně delší cestě, než na kterou byli připraveni, hnali Němci vězně přímo z vlaku pěšky do továrny v Manheimu. Němec, který měl vězně zaměstnat, se rozčilil, koho mu to přivezli – chtěl silné muže, takže nechápal, proč před ním stojí téměř kostlivci

s oholenými hlavami a ještě k tomu to jsou ženy. Nepřijal je, ale dal jim alespoň teplou polévku.

Po polévce, prvním jídle po třech dnech hladovky, je hnali zpátky do vlaku a zase na cestu. Věra popisuje další tři dny cesty bez stravy. Jediné, co ukořistili, byla rajčata. Vojáci, kteří hlídali jejich vagón, jim je házeli jako psům. Rozdělili si je podle národnosti. Protože ve vagónu seděli pospolu.

Na dvanáct Čechů tak připadla dvě rajčata. Kouskem plechu, který našli, je rozřezali na dvanáct kousků. „Měla jsem zrovna šestnácté narozeniny a asi šest Čechů mi svůj kousek dalo jako dárek. To byly snad mé nejhezčí narozeniny,“ usmívá se Věra.

Někteří vězňové nařikali hladu, trpěli velkými bolestmi. „Němci na nás řvali, že člověk vydrží bez jídla čtyřicet dní a bez pití sedm. I kdyby, tak my jsme za ta léta války už byli vyhladovělí skrznastrz. Někteří cestou zemřeli, jedna paní se zbláznila a neustále křičela, dvě Maďarky vedle mě si pily z rukou vlastní moč.“

Konečnou stanicí byl tentokrát stanový tábor Bergen-Belsen, ve kterém vězni sice opět spali jako sardinky (bylo jich zhruba tři sta v jednom stanu) a brzy v chladných nocích nastydli, ale radovali se, že tábor nebyl obehnaný elektrickým plotem a Němci na ně nehu-lákali tolik jako v Osvětimi.

„Cestou do stanů, kde jsme pak bydleli, jsme míjeli lágry západních válečných zajatců. Taky jsme viděli zajatecký tábor s ruskými vojáky,“ vzpomíná si Věra.

V Bergen-Belsenu setrvali tři měsíce. Zpočátku nepracovali, tamní vedení je nechávalo čekat na polední polévku a tak trochu tlouct nudu. O to více si vězni uvědomovali hlad. Pak bylo vedení tábora vyměněno a režim tady přitvrdil. Stále ale ne na úroveň Osvětimi.

„Vzpomínám si, že si maminka s ženskými pořád říkala nějaké recepty a mně to v tom hladu lezlo na nervy. Pak začaly vichřice a stany nám každou chvíli padaly na hlavu, tak nás přestěhovali do zděných domů, kde jsem za zdí slyšela holandštinu. Zpětně jsem si spočítala, že mezi těmihle vězni nejspíš byla i Anna Franková, ale s jistotou to nevím.“

V listopadu 1944 stála Věra, její sestra i maminka Vilma v další selekci. Na práci Němci vybrali obě sestry Arnsteinovy. Jejich matku nikoliv, protože měla zrovna zavázaný hnisající prst se strženým nehtem. Energicky tedy šla za dozorem a řekla perfektní němčinou: „Já chci taky pracovat pro Němce!“

Dozorci se její troulalosti sice smáli, ale nakonec ji přece jen také zařadili do pracovní skupiny. Opět si tedy na poslední chvíli zachránila život a zůstala s oběma svými dcerami.

VYČERPÁNÍ V MAGDEBURGU

V muniční továrně Polte v Magdeburgu, kde všechny tři pracovaly, panoval přísný řád. Denní směna trvala dlouhých dvanáct hodin, noční stejně tak. Kromě toho probíhal v lágru průběžný úklid, při němž nebylo možné spát.

V noci vězně budily dva nálety, přes den byli svědky přibližně dalších tří. Práce byla jen těžko zvladatelná. Věra popisuje své absolutní vyčerpání a také další velké štěstí, díky kterému získala pracovní místo ve sklepení esesácké kuchyně. V chodbě, kde se škrábou brambory.

Tahle místa byla předem určena pro mladé vězeňkyně. Při první selekci Věru na tuto práci nevybrali. U tří dívek ale zjistili tuberkulózu, a tak byla jejich místa opět volná. Mezi vězeňkyněmi se rychle rozkřiklo, že proběhne další výběr.

Věře bylo v té době šestnáct let, ostatní byly podstatně starší. O svém věku zalhaly a řekly, že je jim šestnáct. A tak si i Věra ubrala na letech a nakonec řekla, že je jí patnáct. Díky tomu práci získala a dostala se od vysilující technické činnosti ke škrábání brambor. Pracovala průměrně dvanáct hodin denně, ale někdy i šestnáct nebo osmnáct – zkrátka tak, jak bylo zrovna potřeba.

Při škrábání vždycky na chvíli usínala. Kromě klimbání nad bramborami si mohla sem tam chvíličky pospat i v chodbičce před záchodem.

Vězeňkyně tam totiž hlídal „hodný Němec“ Hans. Ten dívky v přilehlé předsínce nechával někdy i půl hodiny odpočívát. Občas zakroutil hlavou a řekl: „Co jste proboha prožily?“

Příliš nemluvil. Byl opatrný pro případ, že by vešel někdo z SS. Místo toho byl ale ochotným posluchačem. Nechal si od mladých vězeňkyň v krátkosti vyprávět o hrůzách, které zažily. Byl zděšený.

Vedle odpočinku si při práci blízko kuchyně dívky polepšily i stravou. „Vedoucí SS, která nás hlídala, věděla, že se blíží konec války, tak se chtěla ukázat jako lidumil. Seděla mezi námi ve sklepní chodbě a vyprávěla, jak zabila nějaké francouzské vězně, že je jí to líto... Když nám z lágru přinesli naši polévku, podívala se na ni a řekla: „No tohle přece nebudete jíst!“ A každý den nám tajně donesla hustou esesáckou polévku místo té naší,“ vypráví Věra.

Dál mluví o tom, že si dozorkyně pravidelně brala stranou jednu baculatou, asi šestnáctiletou Maďarku: „Ukázalo se, že byla homosexuální, ale té Maďarce to osahávání nevadilo, protože dostávala krajíce chleba navíc.“

S rizikem odhalení a následného trestu pašovala Věra i ostatní dívky z práce jídlo, které tu získala navíc. Dozorkyně jim dávala ztvrdlé okrajové krajíce chleba. „Měla jsem pumpky narvané chlebovými kůrkami. Bylo to nebezpečné, ale spolu s pětadvaceti dalšími dívkami jsme zásobily jídlem asi sto vězňů. Pomohly jsme jim přežít.“

ŠŤASTNÝ PÁTEK TŘINÁCTÉHO

Když byl nálet, sirény vřeštěly specifickým způsobem. Poslední nálet před osvobozením zněl ale jinak, pět minut bez pauzy. Podle toho byl k rozeznání.

„Začali nás vyhánět z lágru. Pamatuji si, že mě nějaký Němec hrozně nakopl, ale to mi v tu chvíli bylo jedno. Nic nebylo zorganizované a střítet si už esesáci nedovolili, protože měli za úkol nás vyvést ven, abychom nepadli do rukou spojenců. My jsme tam ale pobíhali jako šílení a nechtěli ven, protože se blížila fronta. A tak musela další den přijet vojenská posila a násilím nás dostat ven z tábora,“ líčí Věra.

V pátek 13. dubna 1945 museli vězni magdeburských lágrů pochodovat ven, za ploty. O svobodě se ale ještě stále mluvit nedalo. Tehdy byl totiž pochod, kterému se později začalo říkat pochod

V Lodži žil i můj malý bratranec. Když byl nemocný, se sestrou jsme se rozhodly namalovat mu pohádky. U *Červené Karkulky* nemohl pochopit, proč zabloudila v lese, protože nikdy v žádném nebyl. Jak vypadá vlk, si naopak uměl představit velmi dobře, protože Němci se po ghettu občas procházeli s velkými psy. „Samozřejmě nepřežil,“ dodává na závěr Věra. Odjeli transportem a zmizela celá rodina.

Opakovaně jsem se maminky ptala, jestli to přežijeme, i když mi bylo jasné, že to neví. Ona vždycky řekla, že určitě ano. Tak jsem si vytvořila svoji teorii, ve které bylo každé přežití dalšího dne vítězství. Probudila jsem se a řekla si: „Zase jsem vyhrála!“ V tu chvíli jsem ale pořád byla v pekle.

Pod dojmem zkušeností z období šoa se také celý život Věra snaží nevyčuhovat. Říká, že se zásadně nepokouší být někde první. Naopak splynout s davem a tak trochu se v něm schovat v ní vyvolává logicky větší pocit bezpečí.